

באור פלוגתת הגאונים ור' יונה בבל יראה

רא"ש פ"ק דפסחים: «יש מהגאונים שאמרו ישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי או אצל ישראל חברו, וקבל הנפקד עליו אחריות, הנפקד חייב בביעורו ולא המפקיד, אע"פ שהוא שלו כיון שאינו ברשותו. והביאו ראיה מהמכילתא: דתני, בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך, יצא חמצו של נכרי ברשות ישראל שהוא בביתו ואינו יכול לבער. יצא חמצו של ישראל ברשות נכרי שהוא שלו ואינו ברשותו. והר"י ז"ל היה אומר דעולם ברשות המפקיד הוא וחייב לבערו מן התורה כדאמרינן בפרק מרובה וגונב מבית האיש ולא מבית הקדש. כך מצאתי בשם הר"י ולא הבנתי ראייתו, וגם לא כתב לפרש הא דמכילתא שהביאו ממנו ראיה. ונ"ל דדבר פשוט הוא דאע"פ שהנפקד קבל עליו אחריות, מ"מ עיקר בממון של הבעלים הוא, וכיון שהשאלו הנפקד ביתו לשמירת ממונו, קרינא ביה ביתו. וההיא דמכילתא מיירי בנכרי שהלוה לישראל על חמצו, כדתנן בפרק כ"ש. עכ"ל. מפשטות הלשון למדו המפרשים שמחולקים בזה. להגאונים הנפקד בעצמו עובר היכא שקבל אחריות. ולר"י גם המפקיד עובר שעיקר ממון שלו הוא. ורק שבשאג"א (סימן פ"ג) העלה שלא כדברי הרא"ש, אלא שמיירי גם בלי אחריות. והרבה להקשות, שהרי במכילתא לא נזכר אחריות, ותו, הרי בבא ראשונה בהמכילתא בודאי בלי אחריות עסקינן כמפורש בגמרא, שאם ישראל מקבל אחריות על חמצו של נכרי עובר בי"ד ואין זו קושיה, שבכמה מקומות בש"ס מצינו שרישא וסיפא לא מדוברים באותו ענין ממש. אולם לכ"ע מבואר במכילתא שרשות הנפקד מפקיע מב"י, ורק שמחולקים אי דווקא באחריות או לא.

וצ"ע באמת קושית הרא"ש מדוע לא הזכיר ר' יונה ליישב את המכילתא כלל וכלל. ותירוצו של הרא"ש קשה להולמו, שהמכילתא מדברת בכה"ג, שהרי אין בזה זכר שם. וגם כבר דחה תירוצו השאג"א (שם) שהרי בנכרי שהלוה לישראל על חמצו מבואר לקמן בכ"ש שמותר בהנאה, וא"כ למה בעי קרא מיוחד לפטור. ותו קשה, שא"כ גם בחמצו של נכרי ברשות ישראל מיירי שהלוהו, וא"כ אדרבא מבואר שם שחייב.

ולכן נ"ל לומר אחרת בפלוגתת הגאונים והר"י. הרי במכילתא מדובר רק על שתי אופנים. חמצו של נכרי ברשות ישראל, וחמצו של

ישראל ברשות נכרי, ולא נזכר כלל חמצו של ישראל ברשות ישראל אחר. ורק שהגאונים הוסיפו זאת מעצמם. ועל הוספה זו חולק הר"י. שבודאי מודה הוא שהמכילתא בתרי גוונא הנזכרים, ולכן אין לו צורך להשיב, ורק שתחלק על הוספת הגאונים. והסבר בדבר כך הוא.

הר"י באמת סובר שגם המפקיד וגם הנפקד, כל אחד ואחד הוא בתורת ב"י וב"י, אולם אי אפשר ששניהם יעברו על ב"י ביחד. שכיון שיש לכל אחד שייכות אחרת להחמץ, שאחד הוי בתורת "שלו" ולהשני בתורת "רשותו", א"כ אחד מפקיע מהשני את הב"י. ועל זה באה המכילתא שהנפקד ("רשותו") הוא המפקיע ואין המפקיד עובר. וכל זה רק היכא ששניהם אינם שווים, שאחד הוי בר-חיוב והשני בר-פטור (ישראל ונכרי) בכה"ג הנפקד מפקיע ובגמרא דידן מבואר שאם הישראל קבל אחריות בחמצו של נכרי, אז עובר הוא, וגם המכילתא סוברת כך (כפי השגת השאג"א) ורק שהרישא מדובר בלי אחריות. אולם בסיפא שכבר מדובר באחריות אז אפשר היה לומר שהנפקד עובר, אבל מכיון שהוא בר-פטור אין שייך לחייבו. ומודה הר"י לכל זה. אבל בא הר"י לומר לנו, שהחידוש של המכילתא שהנפקד מפקיע הב"י מהמפקיד, ולפעמים הוא בעצמו עובר, זה רק כששניהם אינם שווים. אבל באופן ששניהם שווים, ששניהם הם בר-חיוב (המפקיד והנפקד ישראלים הם) בכה"ג המפקיד לבד עובר כיון שעיקר הממון שלו הוא. שמכיון ששוים הם בכל הצדדים לגבי חמץ, שפיר י"ל שמתבוננים על עיקר הממון. ולפי"ז אין אנו צריכים ליישב המכילתא להר"י, ולכן לא הזכירו בעצמו.

והיה נראה לי להביא ראיה מפסק השלחן ערוך. שהרי בסימן ת"מ סק"א פוסק המחבר שאם הנפקד מקבל אחריות עובר הוא ב"י ואולם בסק"ד פוסק: "ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל עכו"ם אע"פ שקבל עליו הנפקד אחריות עובר עליו המפקיד". כך הוא הנוסחא הישנה בש"ע. וא"כ סותר עצמו למה שפסק בסק"א שבאחריות הנפקד, הנפקד עובר. ובאמת מש"ה הגיה ה"באר הגולה" שצ"ל "אל המפקיד". אולם מה נעשה אם הנוסחא הישנה: והיה נ"ל לומר, שהרי בסק"א מדובר שהמפקיד והנפקד אינם שווים; שהמפקיד הוא עכו"ם והנפקד הוא ישראל, ורק אז אחריות הנפקד מחייב. אבל כאן שגם המפקיד ישראל, הרי שווים הם, ולכן רק המפקיד עובר. אבל מה אעשה שהרי גם נזכר כאן ג"כ היכא שהנפקד הוא עכו"ם, ולפי דברינו בכה"ג לא היה להמפקיד להתחייב. וא"כ זה נגד דברינו.

אח"כ ראיתי את ספר "הלבוש" שפוסק בסימן ת"מ — "ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל עכו"ם, אע"פ שקבל עליו הנפקד אחריות המפקיד עובר עליו ב"י. וכיון שעל המפקיד מוטל לבערו נראה שאין הנפקד עובר עליו אם הוא ישראל, דלא רמיא עליה לאטרותי לבעור חמץ של

ישראל, חברו אע"ג שהוא ברשותו אין זה נקרא רשותו דהא השאילו לאחרים, כיון שהמפקיד ישראל הוא. עכ"ל.

וחזינן מהלבוש שסובר להדיא שהיכא שהמפקיד והנפקד ישראלים, רק המפקיד עובר ב"י וזה כדברינו. אולם מהלבוש משמע שגם היכא שהנפקד הוא עכו"ם ג"כ עובר הישראל, וזה כבר לא כדברינו.

אבל מ"מ הרי יש כבר מקום לומר שהרבינו יונה יסבור שרק היכא ששניהם שוים, ששניהם ישראלים, בכה"ג עובר המפקיד ולא הנפקד. אבל היכא שהנפקד הוא עכו"ם, הרי חזינן מהמכילתא שהעכו"ם מפקיע את הב"י מהישראל, ולזה מודה הר"י.

אח"כ ראיתי בצ"ח שהמביא את דברי הלבוש אבל דוחה אותו וז"ל : «אמנם דברי הלבוש הם תפל בלי מלח וכי מה בכך שחייב המפקיד לבערו, מ"מ כיון שחזינן שבשביל אחריות נחשב כשלו אם הוא של א"י, למה לא יחשב ג"כ כשלו בשביל אחריו אם הוא ישראל. ומה בכך שהמפקיד עובר, אטו בשביל זה לא יעבור הנפקד, ואטו חמץ של שני שותפים לא יעבור רק אחד מהם בתמיה, וה"נ היו כשותפים המפקיד שגזל החמץ שלו, והנפקד מצד אחריות שעליו».

אולם לפי דברינו אתי שפיר דברי הלבוש כתפל עם מלח, שאי אפשר שהמפקיד והנפקד שניהם יעברו בב"י, ששני הפכים הם וכיון שלכל אחד יש לו שייכות אחרת להחמץ, ובשלמא היכא שהמפקיד עכו"ם או שייך לומר שהנפקד הישראל יעבור באחריות, ששפיר חל ב"י על «הברשותו», אבל שניהם ביחד הם כתרתי דסתרי, ושאני משני שותפים שהרי בשותפים כל אחד ואחד יש לו אותו הזיקה להחמץ שכל אחד הוי «שלו» ושפיר שניהם עוברים, שהרי שניהם שוים לגמרי.

הנה הר"י הביא ראיה לדבריו מוגנב מבית האיש ולא מבית הקדש. וראיתו להראות שרואים אחר עיקר הממון. וכבר ביאר דבריו בהב"ח ובשאג"א שהרי במרובה מבואר שאפילו היכא שהקדש נמצא בבית הישראל, מ"מ הגנב פטור, שרואים אחר עיקר הממון. אולם הב"ח הניח בצ"ע על הרא"ש שלא הבין ראיתו. אבל נ"ל לי לומר בדעת הרא"ש, שסובר שאין משם ראיה. שהרי אפילו אי נימא שלא רואים אחר עיקר הממון, מ"מ גבי הקדש יהא פטור הגנב, שמכיון שיש שם הקדש עליו זהו הפוטר ולא משום עיקר של ממון. (שכבר שמעתי הרבה פעמים מרבי ומורי שליט"א בפירוש הגמרא מעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דראובן, שבאמת בקדשי מזבח עדיין הבעלים הם בישראל, ורק שיש שם הקדש עליו. וא"כ זהו סברת הרא"ש).

הערה אגב אורחא — הנה בשאג"א (שם) מביא קושית התוס' ה: ד"ה אכל, שגבי חמץ לא מצריך תרי קראי בשביל נכרי וברוב, וגבי עריסותיכם בעי תרי

למעט נכרי וגבוה. וכתב על זה השאג"א: "לא קשי מידי דהתם שאני; דודאי הא דמעט מעריסותיכם היינו דוקא של נכרי או של גבוה, אבל עיסה שאינו שלו אלא של ישראל אחר חייב בחלה... הלכך אי לא כתב רחמנא אלא חד מיעוטא א"א לך למעט של אחרים ושל גבוה ותרוייהו מחד מיעוטא, אבל הכא הא דדרשינן מלך אבל אתה רואה של אחרים אין פירוש אחרים נכרי דוקא אלא אחרים היינו דלאו דידיה הוא" עכ"ל.

והנה דבריו נכונים וברורים לכל בר־דעת, אבל היא היא הנותנת, והרי לא ידע מזה הר"י דאורליינאש. אלא שמוכח מזה שגם בחמץ רק על חמצו של נכרי ושל גבוה לא עוברים, אבל של ישראל אחר גם בלי אחריות עוברים. וזהו כשטת רש"י כאן לפי דיוק הפנ"י והגר"א (סימן תמ"ז). וכך שמעתי מפי מורי ורבי שליט"א.